

Csengeri János

A LÉGI BÁZIS, MINT ERŐKIVETÍTÉSI PLATFORM

A dolgozat röviden áttekinti a katonai bázisok mibenlétét, bemutatja ezek kialakítását, alkalmazását történelmi viszonylatban. Sorra veszi a tengerentúli bázisok típusait, melyek különböző szintű, méretű létesítményeket takarnak, továbbá fontos tulajdonságaikat, kialakításuk mérlegelendő szempontjait is áttekinti, előtérbe helyezve a légi bázisok kialakítását érintő kérdéseket. Az utolsó fejezet abból az alapvetésből kiindulva, hogy a légierő lényegéből adódóan támadó erő, így külhoni alkalmazása elsődleges és alapvető, bemutatja, hogy a XX. században hogyan támogatták a légi bázisok a légierő általi geostratégiai törekvések megvalósítását, illetve milyen tendencia képzelhető el a jövőben. Igyekszik megvilágítani, hogy az alkalmazott haditechnika, illetve szervezési logika milyen követelményeket támaszt a légi bázisokkal szemben, valamint leírja a különböző haderőnemi bázisok rövid jellemzését.

Kulcsszavak: tengerentúli, külhoni, légi bázis, repülőtér

BEVEZETÉS

Az Új Nemzeti Kiválósági Program keretében végrehajtandó kutatásom a repülőterek vizsgálatára koncentrál, ahogy a doktori témám is. Az ösztöndíjidőszak során azt vizsgálom, hogy a repülőterek miként járulnak hozzá a légi műveletek hatékonyságához, sikeréhez, egy ország geostratégiai törekvéseihez.

A légierő alkalmazásának számos szószólóját ismerjük, és valamennyien fontos részletet adtak hozzá az elmélethez, illetve nézeteik sok esetben egybevágnak. Ezeket a hasonlóságokat sokszor „nem eredetiség”-ként szokás aposztrofálni, azonban én úgy vélem, hogy ez adja a koherenciát az egyetemes légierő elméletben. Az alapokat lefektető Giulio Douhet–Hugh M. Trenchard–William L. Mitchell hármas, akik legfontosabb kijelentése, hogy a légierő legfontosabb tulajdonsága, hogy egyenesen az ellenség „szívébe” tud hatolni, így eredendően támadó szellemű része a haderőnek és általa elérhetőek a kitűzött politikai célok. A II. világháború idejéről származó legfontosabb gondolati munkálkodók Alexander P. de Seversky, aki egy átfogó megközelítést ad Hitler legyőzéséhez a légierő által, illetve John C. Slessor, aki pedig visszalép a légierő hadászati alkalmazásának vizsgálatától és a szembenálló szárazföldi erők ellen alkalmazandó hadműveleti-harcászati támadást (légi elfogás – air interdiction) alapozza meg nagy részletességgel és kiváló szakértelemmel. A kortársnak mondható gondolkodók, mint John A. Warden, Philippe S. Meilinger, illetve Robert A. Pape már nem a légierő alapfunkcióit, hanem hatékony, modern alkalmazását és az ehhez szükséges komplex célpont-kiválasztási rendszert alkották meg. Az ő általuk kreált sémák vezették sikerre az első öbölháború légi erőfeszítéseit, valamint az azt követő légi háborúkat. Ebben az érásban valósult meg szinte vegytisztán az, amit már a kezdeti szószólók hangoztattak, hogy egy háború megnyerhető (akarunk az ellenségre kényszeríthető) csupán a légierő alkalmazásával [4].

Természetesen számos más nagyszerű teoretikus említhető még, személyesen (és a szakirodalmat figyelembe véve) én mégis a fentieket tartom a legfontosabbaknak. Azonban mindan-

nak ellenére, hogy e férfiak nagyszerű gondolatokat alkottak, a légierő fundamentumát, a repülés földi bázisát, a repülőterek szerepét szinte kifelejtették a légierő elmélet tárgyalásából. Helyenként megemlítik ezeket, azonban jelentőségüket részleteiben nem tárgyalják. A katonai bázisok szerepének, jelentőségének ugyan ebben az érásban lényegében nem történik meg a tárgyalása (sokszor azonban, mint célpont kategória szerepel), komoly irodalma van a katonai bázisok létesítésének, geostratégiai jelentőségének, mely elméletalmozat jelen ösztöndíjidőszakban vizsgálom és megkeresem a kötődéseket a két témakör között.

Úgy gondolom, hogy igenis nagy jelentőséggel bír a repülőtér, mint légi hadviselő elem ebben a gondolatuniverzumban. Nemcsak hozzájárul és lehetővé teszi a légi műveleteket, hanem az ellenség szempontjából is elsődleges célpontként kellene e létesítményekre gondolnunk. Utóbbi témakörrel korábban 3 szemszögből 3 publikációmban foglalkoztam, azonban előbbi szemléletmód vizsgálata még hátravan.

NEMZETI ÉS TENGERENTÚLI KATONAI BÁZISOKRÓL

Egy nemzet fegyveres erejének csapatai, állománya, felszerelése és haditechnikai eszközei hosszú idő óta, természetesen mondhatóan az erre a célra kialakított objektumokban, létesítményekben kerül elhelyezésre, amit laktanyáknak, bázisoknak nevezünk. Az elhelyezése e közszolgálati ágazatnak részben azért szerveződik ilyen módon, mert az állam igyekszik megóvni polgári lakosságát a haderő átlagosnak nem nevezhető napi tevékenységétől, másrészt a szervezetet is szükséges megóvni a kéréslen külső behatásoktól, zavarástól, a haditechnikai eszközök illetéktelen birtokbavételétől, felhasználásától. Továbbá a hadseregekhez hasonló zárt, merev hierarchiájú szervezetek számára előnytelen a sémákba be nem illeszthető viselkedési minták megjelenése, amelyre a szervezet nem lehet hatással, hiszen nem érvényesek rájuk a szervezet szabályai. E laktanyák, bázisok adnak teret a mindennapi kiképzésnek és katonai életnek, nagyobb volumenű gyakorlatok esetén külső gyakorló terek, kiképző bázisok igénybevételére kerül sor a megfelelő helyszínbiztosítás mellett. A hazai bázisok létesítése belügy, ebbe a nemzetközi közösségnek nincs beleszólása, bár egy régió belül egy állam fegyveres erőinek fejlesztésére odafigyelnek a térség államai (egy nagyhatalom fegyverkezésére pedig a glóbusz valamennyi állama). Tengerentúli bázis létesítése azonban jellemzően nagyobb figyelmet kap és a befogadó nemzet szomszédjai is érdekeltek, illetve amennyiben nem fenyegetésként, de legalább kockázatként, vagy érdekeiket nézve korlátozóként értékelhetik a helyzetet.

Az úgynevezett tengerentúli bázisok (vagy nevezhetjük országhatáron kívüli katonai bázisoknak ezeket, azonban az angolban e kategória összefoglaló neve „overseas base”) mindezek mellett más, speciális funkciókat is ellátnak. Amennyiben csupán a funkcionalitást nézzük, az országhatáron kívüli katonai bázisok feladatai közé tartozik a fenyegetések elrettentése adott térségben, hadviselés, információgyűjtés, helyszín biztosítása gyakorlatokhoz, helyszín biztosítása áthaladáshoz a térségen, egyfajta logisztikai központként funkcionálva stb. [1]. MH Pápa Bázisrepülőteret tekintve például az utóbbi a szándéka a NATO-nak, azaz logisztikai központként (en.: hub) tekint a bázisra, e jelleget erősítő fejlesztések történnek a repülőtéren (polgári terminál építése, raktárépületek felújítása, építése, tranzitáru raktár létrehozása stb.). A Pentagon (az Amerikai Védelmi Minisztérium székhelye) minden létesítményt úgynevezett

„bázis helyszín”-nek (en.: base site) tekint, amelyet a haderő birtokol, bérbbe vesz, vagy más módon rendelkezik felette [3].

Tovább tekintve a funkcionalitáson, egy állam (jellemzően nagyhatalom), vagy szövetség geopolitikai szándékának, irányultságának is eszközei, kifejezői e külhoni katonai bázisok. Egy nagyhatalom szövetsége nála kisebb területű, képességeiben „gyengébbnek” mondható államokkal sok esetben hozza magával azt, hogy katonai bázist létesít utóbbi állam területén. Kimondottan jellemző ez az Amerikai Egyesült Államok geopolitikájára, napjainkban a történelem egészét tekintve az USA rendelkezik a valaha volt legtöbb tengerentúli bázissal. Úgy vélem, hogy az Amerikai Védelmi Minisztérium bázisokra vonatkozó 2015. évi kiadványát tanulmányozva erre meggyőző számokat találhatunk: a világ 41 országában 587 helyszínen, 879 milliárd USD értékben rendelkezik telkekkel és ingatlanokkal, ezek egy része az USA tulajdonában van, míg másik részét lízingeli az adott államtól [2]. Ezek a számok csupán egyfajta metodika szerint alakulnak így, más, függetlennek mondható források az USA tengerentúli bázisainak állományát 800 helyszín felettinek tartja [3].

Jóllehet, a hidegháború alatti, valamint napjaink amerikai tengerentúli bázis politikája és struktúrája nyilvánvalóan az USA érdekeire szabottak, tehát más államok esetében nem feltétlenül alkalmazható, mivel azok érdekei, képességei más politikát és struktúrát tehetnek lehetővé, az amerikai tapasztalatok a legrelevánsabbak e témakörben. Nem szeretnék tehát szűk látókörűen, egy nézőpontra koncentrálni, azonban más állam ilyen gyakorlatát nem tudjuk elemezni, ugyanis Amerikáé (ilyen méretekben) egyelőre egyedülálló. Mindazonáltal találhatunk más példákat is, amikor államok tengerentúli bázisokat létesítettek szövetségeseik területén. Ilyen volt az egykori Szovjetunió, bár a például hazánkban állomásozó orosz csapatok inkább voltak megszállók, mint szövetséges katonák, továbbá az uniót is inkább birodalomnak lehetne nevezni. Továbbá beszélhetünk egyéb államokról, amelyek rendelkeznek tengerentúli bázisokkal, azonban ezek száma összesen 30 darab, megoszlásuk az alábbi ábrán látható (1. ábra).

1. ábra Államok, amelyek az USA mellett rendelkeznek tengerentúli bázisokkal [13]

TENGERENTÚLI KATONAI BÁZISOK ALKALMAZÁSA TÖRTÉNELMI VISZONYLATBAN

Természetesen voltak a történelemben az USA-n kívül más birodalmak, nagyhatalmak, amelyek a kezdeti, hazának, hátországnak nevezhető területekről kiindulva erőiket kivetítették más területekre, azonban azokat a területeket meg is hódították, és igazgatásuk alá vonták. E dolgozat arra a jelenségre fókuszál, amikor egy állam szövetségeket köt más államokkal, és e jó viszonynak köszönhetően fegyveres erejének egy részét állomásoztathatja a szövetséges országban, ezzel is képviselve (nyomatekösítva) érdekeit a régióban, például a diplomáciai kapcsolatok mellett, amely békés közeledés esetén az elsődleges eszköz a kapcsolatfelvételre. Ezzel a cselekedettel számos érdeket támogathat, amelyekről fentebb már említést tettem, de kiegészíteném még azzal, hogy ezek az érdekek, amennyiben offenzívnek mondhatóak (fegyveres cselekménytől való elrettentés, területfoglalás megakadályozása, egy eszme terjedésének meggátlása stb.) jellemzően nem a szövetséges állam ellen, ellenkezőleg, annak érdekében történik, tehát egy harmadik fél felé irányul (pl.: USA úgynevezett proxiháborúi a hidegháború során).

A tengerentúli katonai bázisok alkalmazása az ókori Görögország és városállamainak idejére nyúlik vissza. Thuküdidész írásaiban olvashatunk először ezekről, a peloponnészoszi háborúk idejéből, az időszámítás előtti V. században. Leírja, hogy az athéniak megalapították a Déloszi Szövetséget, mely katonai szövetség Athén tengeri flottájára, valamint annak erejére, jelentőségére és területi befolyására épült. Ezzel együtt Spárta (az előző szövetség ellenpontjaként), a görög világ hadászatiának megtestesítője, egy sor bilaterális szerződést kötött, létrehozva a Peloponnészoszi Szövetséget. A két szövetség közötti ellentét a katonai táborok elérését is nehezítette az Athéniak számára, mely a szövetségek közötti háborúkban csúcsosodott ki ellátási nehézségek, valamint a szövetséges segítségnyújtás akadozása formájában.

Továbbá mind a perzsák, mind a rómaiak birtokba vettek olyan táborokat, erődöket, amelyek hozzáférést biztosítottak nagy fontosságú területekhez, illetve elengedhetetlenek voltak meghódított területeik eléréséhez. Az ókori Perzsa Birodalomban, I. Dárius uralkodása alatt 2500 km hosszúságú úthálózatot építettek, melyek mentén 29 km-enként kőből készült raktárakat és pihentetési lehetőséget hoztak létre. Az utak jelentősége forradalmi volt, támogatták a kereskedelmet, valamint a javak és emberek mozgatását, sőt az összeköttetést is elősegítették, nagymértékben lerövidítve a hírek, üzenetek, utasítások áramlását a birodalomban. Ezen utak javították továbbá a Perzsa Birodalom hadviselési képességeit, mivel lehetővé tették a több helyen, egy időben történő harcok megvívását is.

Később, a XV. században a tengeri hatalmak terjeszkedésük során kereskedelmi központokat, raktárakat, tengerentúli bázisokat hoztak létre azzal a céllal, hogy hatalmukat, illetve befolyásukat megszilárdítsák, biztosítsák birodalmi érdekeiket. Ekkorra a kereskedelmi érdekek összefonódtak a hadügyekkel, ami magával hozta, hogy a bázisok elérése kulcskérdés lett az „új világok” felfedezésében. A külföldi katonai csapatjelenlét a kolonizációs időszakban ugyancsak szorosan összefügg a tengerentúli bázisok kérdésével. E bázisok jelentősége a brit jelenlétén keresztül érhető meg a csendes-óceáni térségben, különösen Indiában, hiszen India fontossága kiemelkedő volt az ázsiai területek belsejéhez való hozzáférésben. A kolonizált területek jelentősége az előbbieket miatt felértékelődött, a brit koronának további kereskedelmi és katonai segítséget biztosítottak.

Hasonlóak mondhatók el az amerikai csendes-óceáni jelenlétről, amikor is megkezdődött a térgében a befolyásuk megalapozása. A XIX. században, az Egyesült Államok iparának fejlődése, valamint a nemzetközi kereskedelme lendületet vett, ezért szükséges volt a külföldi piacok elérése. Washington, Alfred Thayer Mahan gondolataira alapozva, amely „A tengeri hatalom hatása a történelemre, 1660-1783” című könyvében jelent meg, úgy vélte, hogy az egyetlen módja annak, hogy biztosítsa a hozzáférést a nemzetközi piacokhoz az, hogy fejleszti tengeri kereskedelmi- és hadiflottáját, amelyet egy tengeri bázisok alkotta rendszer támogat, fenntartva ezzel az összeköttetést az Egyesült Államok és új kereskedelmi színterek között.

A XX. századtól kezdődően, a két világháborúval, valamint az Egyesült Államok és a Szovjetunió nagyhatalomként egyre erősödő mivoltának következtében, kialakult a tengerentúli katonai bázisok felenkénti elhelyezkedésének, eloszlásának ma ismert képe. A manapság megszokottnak tekinthető jelenség, a szuverén államokban létesített katonai bázisok csupán az 1930-as évek végén váltak elfogadható jelenléti alternatívává az Amerikai Egyesült Államok és más államok számára. Ebben az elfogadottságban a II. világháború volt a katalizátor, amit jól jellemez, hogy 1945-re, a háború végének időszakára az USA világszerte 3 000 különálló tengerentúli katonai létesítménnyel rendelkezett, egyes értelmezések szerint ez a szám 20 000 körüli volt, jóllehet csupán a számok nem állnak egyenes arányban a létesítmények jelentőségével.

A II. világháborút követően az Egyesült Államok nagyméretű külföldi bázisokra telepítette erőit annak érdekében, hogy körbezárja, bekerítse a Szovjetuniót. A bázisok eloszlása, amelyek mind az amerikai katonákat, mind hozzátartozóikat befogadják Nyugat-Európában, illetve Északkelet-Ázsiában, az úgynevezett hidegháború hagyatéka [5].

A TENGERENTÚLI BÁZISOK TÍPUSAI, AZOK JELLEMZŐI

A manapság alkalmazott terminológia szerint három típusát különböztethetjük meg az előretolt (tengerentúli) létesítményeknek: fő műveleti bázis (main operating bases – MOB), előretolt műveleti körlet (forward operating sites – FOS), valamint biztonság együttműködési helyszín (cooperative security locations – CSL). E fő tengerentúli bázisokat egyéb infrastruktúrális elemek támogatják úgy, mint előkészített helyszínek (prepositioned sites), illetve útvonalakon elhelyezett kisebb bázisok (en route infrastructure bases – ERI). A fő műveleti bázisok súlypontokként (jelentős méretű katonai létesítményként) funkcionálnak, összeköttetésben állva az előretolt műveleti körletekkel, illetve közvetetten, az utóbbiakon keresztül az együttműködési biztonsági helyszínekkel.

Fő műveleti bázis: e létesítmények folyamatosan működő, nagy fontosságú (stratégiai/hadászati jelentőségű) katonai központok olyan államok területén, mellyel a küldő állam baráti kapcsolatot ápol. A MOB-okon állandó telepítésű katonai erők találhatók, jelentősen kiépült infrastruktúrával, vezetési és irányítási rendszerrel, a katonai állomány hozzátartozóit (szűkebb családját) támogató, ellátó intézményrendszerrel, valamint megerősített erő-megóvó biztosítással. A fő műveleti bázisok feladatellátása hosszú távra tervezett, a katonai felvonulás, kiképzés és hadviselés hídfői, továbbá jelképei a küldő nemzet szövetségesei melletti elköteleződésének. A MOB kategória szemléltetésére legkönnyebb az Egyesült Államok bázisait tekintetbe venni (ahogy a többi kategória szemléltetésénél is ezt a gyakorlatot követem majd): Németországban Rammstein, valamint a Spangdahlem légi bázisok; Spanyolországban Rota hadi kikötője; Olaszország-

ban Vicenzában a 173. légi szállítású dandár, Nápolyban az Egyesült Államok Haditengerészet Európai Parancsnoksága, valamint a légi bázis Avianóban; Japánban Okinawa szigetén légi bázis, illetve Yokusaka tengeri bázis; vagy Dél-Koreában Camp Humphreys Anjeong-ri és Pyeongtaek városok közelében. E létesítmények tehát állandóak, hosszútávú célokat szolgálnak, és összhaderónemi jellegűek, azaz több haderónem csapatai is helyet kaphatnak bennük.

Előretolt műveleti körlet: katonai erők csoportosítási helyszínei, mely kiindulási helyről megkezdheti egyes műveletekbe történő részvételüket. A helyszínek jellemzően a befogadó nemzet létesítményei, melyet készenlétben tartanak minimális katonai jelenléttel a küldő állam részéről, esetleg előkészített felszerelést tárolnak itt. A jelenlevő csekély számú katona állománynak a feladata, hogy szükség esetén támogassa az előretolt műveleti körletbe érkező erők, vagy más kontingensek ellátását. Ilyen, úgynevezett könnyen aktiválható helyszínnek tekinthetők a következők: Bosznia és Hercegovinában, Tuzlában Eagle Base; Koszovóban, Ferizaj közelében Camp Bondsteel; Törökországban az Incirlik légi bázis; valamint Ománban a Thumrait és Masirah repülőterek. Az előretolt műveleti körletek nem állandó telepítésű, inkább váltásban szolgáló csapatokat, illetve különböző gyakorlatokat támogatnak, mely feladatellátáshoz egy MOB adhat további fedezetet. Hazánk is létesített hasonló szervezeti elemet, a Nemzeti Támogató Elem formájában Afganisztánban, Mazar-e Sharifban. Az amerikai példához visszatérve, az előretolt műveleti körleteket már nem kiszámítható körülmények közé telepítik, hanem főként úgynevezett instabil térségekbe. Ezzel összhangban az USA egyre nagyobb hangsúlyt fektet az afrikai jelenlétre, ennek egyik első állomása 2001. szeptemberében, az USA-ban végrehajtott terrortámadások utáni megjelenés Dzsibutiban, a Djibouti–Ambouli nemzetközi repülőtéren létrehozott Camp Le Monier formájában, ahonnan az úgynevezett Operation Enduring Freedom, Afganisztánban végrehajtott szövetséges műveletek afrikai aspektusát támogatta.

Biztonság együttműködési helyszín: azokat az előretolt, nagyon alacsony intenzitással üzemelő bázisokat nevezzük így, amelyeken állandó katonai személyzet nem tartózkodik. Jellemzően szerződéses partner, vagy a befogadó nemzet üzemelteti. A CSL-t általában előre nem látott események bekövetkezésekor „aktiválják”, illetve kiinduló pontként szolgál egy térség biztonsági stabilitásának helyreállításáért folytatott tevékenységekben való közreműködéshez. Mint az előző kategóriánál, szintén tárolhatnak itt felszereléseket, haditechnikai eszközöket, illetve szükség esetén kibővíthetik e bázisok képességeit előretolt műveleti körlet méretűvé. Az USA esetében e helyszíneket főként Afrikában tervezik létrehozni terrorcsoportok elleni tevékenységek támogatására, valamint a térségbeli kőolaj hozzáférést védendő (pl. a Guineai-öbölben). Biztonság együttműködési helyszín található: Gabonban a Liberville repülőtéren, Senegálban Dakar repülőterén, továbbá Ugandában az Entebbe repülőtéren.

Előkészített helyszínek: egy előretolt bázis konstrukció kulcsfontosságú aspektusa az előkészített készletek megfelelő pozicionálása, struktúrája. E helyszíneken készleteket tárolnak a harc megvívásához, a harci támogatás megvalósításához, illetve a harci kiszolgáló támogatás biztosításához olyan biztonságos helyszíneken, ahonnan a váltásos alapon feladatot végrehajtó erők támogatják, anyagi igényeiket az alapállapotra kiegészítik. Az előkészített helyszínek sok esetben szoros összeköttetésben állnak egy fő műveleti bázissal, vagy előretolt műveleti körlettel, továbbá jellemző, hogy szerződött partnerek üzemeltetik, valamint tengeri készletek is lehetnek ezek.

Útvonalakon elhelyezett infrastruktúráli bázisok: az ERI olyan, stratégiai fontosságú helyszíneken elhelyezett „bázis-kezdemény”, amelyeket hosszú időtávra terveznek létrehozni annak érdekében, hogy szükség esetén gyorsan kibővíthetők legyenek, segítsenek a katonai erő fenntartásában, valamint általuk az erőketítés megvalósítható legyen. Alapként szolgálnak katonai felvonuláshoz, kiképzéshez és hadviseléshez egyaránt, kibővíve ezeket hamar fő műveleti bázis, vagy előretolt műveleti körlet alakítható ki. Az USA számára az afganisztáni, illetve iraki műveletek támogatásához való hatékony hozzájárulás igazolhatja e bázisok jelentőségét, melyek Németországban, Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban, Törökországban, illetve az Egyesült Királyságban voltak létrehozva [6].

HARCI TÁMOGATÁSI TÉNYEZŐK

Számos tényező létezik, mely korlátozza, vagy elősegíti a tengerentúli bázisok támogató lehetőségeit a különböző katonai feladatvégrehajtások során. A következőkben e szempontokat veszem sorba, immár főként a repülőterekre koncentrálva.

A bázisok elérhetősége. Fontos kérdés, mely alapos megfontolást igényel minden konfliktus, vagy művelet megkezdése előtt. Figyelembe kell venni a kikötőktől való megközelíthetőséget, a közúti, illetve a kötött pályás lehetőségeket egyaránt. Tájékozódni szükséges, hogy a légi megközelíthetőség szempontjából milyenek a diplomáciai kapcsolatok, esetleges különleges szabályokat figyelembe kell e venni a befogadó államban.

A bázis kapacitásai és szolgáltatásai. A repülőgép állóhelyek száma; a futópálya dimenziói, állapota, száma, felülete, stb.; a be- és kiarakodáshoz szükséges eszközpark; a földi kiszolgálás szolgáltatási színvonala; a különböző tárolókapacitások (felszerelés, haditechnika, fegyverzet, üzemanyag); stb. mind fontos szempont a helyszín kiválasztásában, azonban az előbbiek legtöbbször pótolható, kiegészíthető. A legfontosabb szempont a légi oldal földi közlekedési burkolatai lesznek úgy, mint futópálya és gurulóutak.

A repülőtér forgalom-áteresztő képessége. A harci támogató javak időben érkezése, a csapatokhoz való eljuttatása alapvető fontosságú egy expedíciós művelet során. Továbbá nemcsak az áruk kirakása fontos, hanem a harci feladatot végrehajtó repülőgépek levegőbe juttatása is. Egy kisebb növekedés az állomásoztatott repülőgépek számában valószínűleg nem eredményez problémát az áramlásszervezésben, azonban a repülőtéren helyet kapó repülőgépek számát minden esetben össze kell vetni a repülőtér forgalom-áteresztő képességével. A repülőtér maximális felszíni kapacitása (maximum-on-ground [MOG] capability) például közvetlenül befolyásolja az áttelepítési idő csökkenését, vagy növekedését.

A tengerentúli bázis távolsága. A hátszág és tengerentúli bázis, illetve a kisebb és nagyobb tengerentúli, függő viszonyban levő bázis-kategóriák közötti távolság befolyásolja, esetleg akadályozhatja az áttelepítést, vagy a különböző feladat-végrehajtásokat. Ahogy a feladatba bevont szállító repülőgépek száma emelkedik, úgy a távolság okozta eltérés az áttelepítési idő szempontjából egyre kevésbé lesz hangsúlyos. A több légi jármű addig okoz csökkenést az áttelepítés időtartamában (tehát addig van pozitív hozadék), amíg azok száma el nem éri a repülőtér maximális felszíni kapacitását.

Tengeri készlet-kihelyezés. Meglehet, hogy a tengeri készlet-kihelyezés rugalmasságot biztosít, illetve kevésbé sebezhető a szárazföldi készletekhez képest (szárazföldi szembenállás esetén), azonban költségesebb, mint a szárazföldi tárolás, valamint kockázatot jelent az áttelepítési időre nézve is (tengeri időjárás kockázatai, az eredetnél távolabbi területek elérése, kirakási lehetőségek, nem lehetséges átrakódás más közlekedési módra a tengeren stb.).

Költségek. A helyszínnek kiválasztása szempontjából olyan megközelítést kellene követni, amely szem előtt tartja az előző szempontokat, tehát biztosítja a szükséges minimális kritériumokat a lehetséges legkisebb költségek mellett. A költségek tervezésekor kalkulálni kell az esetleges építkezések, bővítések anyagi vonzatával, a szállítási, üzemeltetési költségekkel, és persze a kiképzési feladatok, illetve műveletek végrehajtásának költségeivel egyaránt. Hasonló körülmények mellett erő kivetítés költségeiben, továbbá a különböző térségek életszínvonalában fellelhető különbségek (nem azonos a kihelyezés költsége pl. Európában vagy Ázsiában, esetleg a Közel-Keleten) is okozhatnak eltérést az összköltséget tekintve, tehát ezzel a tényezővel is kalkulálni szükséges [7].

A REPÜLŐTÉR, MINT ERŐKIVETÍTÉSI PLATFORM

Ahogy számos légierő teoretikus (Douhet, Mitchell, Meilinger) gondolataiban megjelenik, és ahogy a légierő doktrínák (Australian Air Power Manual, UK Air and Space Doctrine, USAF Basic Doctrine) is sok esetben rögzítik, a légierő tevékenysége elsősorban támadó jellegű. Ebből következően szinte egyértelmű, hogy megjelenése, tevékenysége, erőinek elosztása expedíciós jelleget ölt. A hazai feladatvégrehajtás nagyon leegyszerűsítve csupán a légvédelemre, a légtérszuverenitás biztosítására korlátozódik, esetleg természeti vagy ipari katasztrófák elhárításának támogatására. Amennyiben ez nem is szükségszerűség, a légierő kiváló eszköz egy állam geopolitikai, geostratégiai törekvéseinek érvényesítésében (kiegészítve természetesen más elemekkel), a repülőtér vagy légi bázis, esetleg egyéb haderőnemi bázis légi eléréssel pedig hatékony erőketítési platform (kiindulópont) lehet egy térségben történő érdekérvényesítés során.

Nézzük meg e súlyos állítások után, hogyan jelentek meg a légi bázisok a XX. század hadviselésében. Jóllehet, légi járműveket már az első világháború során is alkalmaztak, ebben az időben inkább támogató jellegű tevékenységük volt domináns, saját feladatrendszerrel a második világháborúban kaptak, amikor is jelentős, hadászati bombázó hadjáratokat folytattak mind az európai, mind a csendes-óceáni hadszíntéren. Richard P. Hallion légierő történész így ír erről az időszakról: „A második világháború fordulópontot jelentett a légi hadviselés szempontjából.” [8] Az európai, szövetséges légi csapatok települési helyszínéről a következőket írja: „Britannia, mint indító terület szolgált a kontinensen végrehajtott invázióhoz, vagy nevezhetjük ’nemzeti repülőgép hordozónak’, ahonnan a szövetséges légi támadásokat intézték a németek ellen.” [8] A csendes-óceáni hadszíntérről a következőket jegyzi meg: „A teljes csendes-óceáni hadjárat a bázisokért folytatott küzdelmekről szólt, ahonnan háromdimenziós erőt lehetett kivetíteni Japán ellen. A szárazföldi, valamint a haditengerészeti erők szinte kizárólagos feladata az volt, hogy bázisokat foglaljanak a légi erőketítés lehetővé tételéért.” [8] Idéz egy amerikai haditengerészeti tervező tisztet, aki már ekkor féltette a haditengerészet presztízsét és pozícióját a légierővel szemben (ami ebben az időben Amerikában hivatalosan még nem is, mint önálló haderőnem létezett), és úgy vélte, hogy a haditengerészet hamarosan

csupán támogatója lesz a légi műveleteknek, annak érdekében, hogy előbbi megnyerhesse a háborút. Mindezek ellenére Hallion megjegyzi, hogy a Japán elleni sikerek valódi, összhaderőnemi tevékenységeknek voltak köszönhetőek. A légierő tevékenységével kapcsolatban pedig azt állítja, osztva az Egyesült Államok Hadászati Bombázási Felmérés megállapításait, hogy sem az az állam, amely ki van téve a bombázó repülőgépek szabad tevékenységének, sem az, amely elveszítette a légi fölényt, nem képes hosszú távon prosperálni [8].

Mindezek megalapozták a légierő geostratégiai fontosságát, valamint kiemelték a légi bázisok jelentőségét. Mindaddig, amíg nem képes egy nemzetgazdaság olyan repülőgépeket (vagy mondjuk, inkább, hogy légi támadó képességet) előállítani, olyan mennyiségben, amelyek képesek a hátszögből globális, megfelelő volumenű légi hadjáratot folytatni, szüksége lesz a nagyhatalmaknak, szövetségeknek tengerentúli bázisokra. A légi elérés pedig nemcsak a légi bázisok, de más haderőnemek bázisai számára is evidencia kellene legyen, a fő műveleti bázisok, illetve az előretolt műveleti körletek számára mindenképpen.

A második világháború után, az úgynevezett hidegháború során, mely időszak kezdetén a világpolitika két szuperhatalom pólusa mentén rendeződött, kialakult amerikai vonatkozásban a ma is ismert tengerentúli bázis struktúra, illetve szövetségi viszonyrendszer. A korszak fő hadi motívumát a folyamatos hagyományos, illetve nukleáris fegyverkezés adta. A hidegháború korai éveiben a stratégiai bombázó repülőgép volt az az eszköz, amely meghatározta a hadviselés mikéntjét [9]. Az amerikai tengerentúli bázisok tehát nemcsak e repülőgépek hatótávolságát küszöbölték ki, hanem az esetleges reakcióidőt is csökkenthették tényleges konfliktus esetén.

1957-re világszerte 1 014 katonai bázist hozott létre az Amerikai Egyesült Államok, melyek természetesen nem csupán légierő kötődésűek voltak. Régióként az alábbi megoszlást találhatjuk: Európa – 556 db; Csendes-óceán-256 db; Latin Amerika – 46 db; Afrika, Közel Kelet –15 db [9] A személyi állomány száma pedig elérte az egymillió főt, aminek számos elszigetelt helyen a légierő kötelékeibe tartozók hányada 70-90%-ra volt tehető [9]. Az 1960-as években aztán John F. Kennedy elnöklése alatt több tucat tengerentúli bázist felszámoltak, azonban például a vietnámi háború következtében a további leszereléseket felfüggesztették, azonban az 1980-as évek végére már „csupán” 400 000 amerikai katona szolgált külföldön. Az 1991-es öbölháború után még tovább csökkent az amerikai külföldi jelenlét, 270 000 katonát vezényeltek vissza az USA-ba, illetve folytatódott a bázisok bezárásai, 1988 és ’95 között 97 bázist számoltak fel [6].

Nem szeretnék terjengős táblázatokot jelen dolgozatba emelni, így csupán összefoglalom, hogy amennyiben az amerikai tengerentúli bázisokat haderőnemi szempontból vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy nagyságrendileg 70%-uk légibázist takar, továbbá számos esetben előfordul, hogy a szárazföldi csapatok is repülőtéren települnek [6] a nagyobb mértékű mobilitás, illetve a hatékonyabb (harci, vagy ellátásbeli) támogatás megvalósíthatósága érdekében.

Azonban mik az egyes haderőnemi bázisok attribútumai? A szárazföldi haderőnemi bázisai önmagában (légi, vagy tengeri elérés nélkül) konfliktusok esetén viszonylag közel helyezkednek az agresszorhoz, a fenyegetettségük magas mind felszíni, mind légi viszonylatban. Mobilitási képességeik, lehetőségeik korlátozottak. A szárazföldi erők is rendelkezhetnek légi komponenssel (légvédelmi képességet is ideértve), azonban megfelelő leszállóhely hiányában csupán helikoptereket alkalmazhatnak.

A haditengerészet jelentős kontinentális geostratégiai célokra természetesen nem alkalmas, így ilyen viszonylatban alkalmazása csupán kiegészítő, támogató jelleggel történhet, feladata a tengeri uralom fenntartása, az összeköttetési vonalak biztosítása, nagytömegű, nagyméretű utánpótlás szállítása, mely fontos feladat egy hadjárat hosszútávú biztosításakor, azonban funkcióját részben át tudja vállalni a légierő.

A légi bázisoknak konfliktus esetén az előzőekkel szemben nem szükséges a veszély közvetlen közelében elhelyezkedniük, néhány 100, esetleg 1000 km-es távolság tartható az agresszortól. Mobilitási képessége magas, nemcsak horizontális, hanem vertikális irányokban egyaránt, így a vizek, a terep, valamint gyengébb légvédelem (ellenséges erő) is könnyen áthidalható általa. Az ilyen módon megjeleníthető levegő-felszín kinetikus erő jelentős, kiváló információgyűjtő lehetőségek állnak rendelkezésre általa, továbbá a légi dominanciát a leghatékonyabban kivívni, illetve megtartani képes hadviselő forma.

A hidegháború után, valamint egyelőre napjainkban a közvetlen, mindennapi nukleáris fenyegetés háttérbe szorult (jóllehet, kezd visszatérni a folyamatos nukleáris fenyegetés hangulata). Az 1991-es iraki háború egy visszafogottabb, korlátozottabb, kisebb volumenű légierő alkalmazás időszakát hozta magával. Jellegében, méretében hasonlónak mondható még az 1999-es NATO szerbek ellen folytatott légi hadjárata, valamint a főként európai vezető államok által kezdeményezett 2011-es Líbia elleni légi offenzíva. A fő támadási módszer az úgynevezett összetett/vegyes légi műveletek (COMposite Air Operations – COMAO) végrehajtása, ami egy repülőgép csoportosítást jelent. Központi elemét egy bombázó kötelék jelenti, melyet légtérbiztosító repülőgépek „őriznek”, ezeknek a légi információkat, céljeleket légi riasztó és irányító repülőgépek biztosítják, az elektromágneses tartomány uralása érdekében elektronikai harci repülőgépek tevékenykednek a szembenálló légvédelmi rendszerek, valamint egyéb rádiólokátor állomások felderítése, célravezetése ellen, továbbá légi üzemanyag utántöltő repülőgépek ugyancsak hozzájárulnak a sikeres feladatvégrehajtáshoz, a minél hosszabb célpont felett eltölthető idő biztosításához [10].

Az előbb említett forrás az I. öbölháború tapasztalataiból merítkezik, azonban az ekkor megvalósított légi stratégia egyik kiötlője John A. Warden amerikai repülő ezredes, aki szintén megfogalmazta gondolatait a vegyes repülő kötelékekről. Az javasolta, hogy az erők összetételének támogatnia kellene a nagyméretű mobilitást, illetve a létrehozandó repülő kötelékek ne függjenek egyes bázisoktól, hanem szabadon lehessen mozgatni azokat a légi bázisok között (nyilván, ez nagyfokú logisztikai kihívásokat támasztana). A repülőezredek (békeidőben is) vegyes kötelékeként kellene összeállítani, az előző bekezdésben leírtakhoz hasonlóan, mely kötelék naponta együtt gyakorol. A kiképzésüket, mint vegyes kötelék hajtják végre és nem a hadszíntéren kell összeszokniuk. Ilyen módon az összhaderőnemi parancsnok nem különálló légi képességeket kap, hanem egy komplex képességsomagot a vegyes ezredek által [11]. Az új erő kialakítás számos előnnyel járhatna: hadműveleti szintű hatások elérése a hadszíntéren; a légierő képességeinek, alkalmazásának optimalizálása; rugalmas alkalmazási lehetőségek; az úgynevezett „úgy gyakorolj, ahogy harcolni fogsz” elv érvényesülése; hatékonyabb erővédelmi képességek; valamint képesség egy komplex képességsomag egy repülőtéren történő megjelenítésére [11].

Az előbb említett szervezési módszer nem vált általános gyakorlattá, valószínűsíthető, hogy az egyszerűbb logisztikai megoldások, valamint a bevett gyakorlat fenntartotta a homogén repülő-

gép kötelékek szerinti szervezést. A légijármű technológia fejlődésével azonban egyre kevésbé válik szükségessé a vegyes kötelékek alkalmazása. A legújabb harcászati repülőgépek olyan sokfajta feladat ellátására alkalmasak, hogy szinte megszűnik a szükség a kisegítő képességek alkalmazására. Egy modern, úgynevezett ötödik generációs harcászati repülőgép képes levegő-levegő, valamint levegő-felszín viszonylatú harcot is vívni, felderítést végrehajtani, a rádiólokátorok számára nehezen (vagy nem) érzékelhető, képes az elektromágneses tartományban is tevékenykedni, sőt, igen hatékony fedélzeti lokátorának köszönhetően akár légi helyzetképet is előállíthat. Folyik ilyen képességekkel rendelkező repülőgépek távirányított megfelelőjének is a fejlesztése, amely repülőgépek jellemzője a hosszú célpont felett eltölthető idő (nagy hatótávolság), amely a légi utántöltés szükségességét is minimálisra csökkenti.

A későbbiekben tehát elérhető lehet a Warden által megfogalmazott alapelvek megvalósítása, homogén repülőgép kötelékekkel, a fontos feladat az lesz, hogy e repülőgépeket a megfelelő térségekbe allokálják, a kereszt-kiszolgálásukat (több bázis is képes legyen ellátni a kiszolgálásukat, ezáltal áttelepülésük zökkenőmentes lehet) lehetővé tegyék, így az összhaderőnemi parancsnok standardizált, összeszokott, komplex légi képesség-csomagot kaphat az igényeinek megfelelően. A légi bázisoknak tehát legalább olyan rugalmasoknak kell lenniük, amilyen rugalmasak e modern repülőgépek [12].

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozatban röviden áttekintettem a katonai bázisok mibenlétét, bemutattam ezek kialakítását, alkalmazását történelmi viszonylatban. Sorra vettem a tengerentúli bázisok típusait, melyek különböző szintű, méretű létesítményeket takarnak, továbbá fontos tulajdonságaikat, kialakításuk mérlegelendő szempontjait is áttekintettem, előtérbe helyezve a légi bázisok kialakítását érintő kérdéseket. Az utolsó fejezetben abból az alapvetésből kiindulva, hogy a légierő lényegéből adódóan támadó erő, így külhoni alkalmazása elsődleges és alapvető, bemutattam, hogy a XX. században hogyan támogatták a légi bázisok a légierő általi geostratégiai törekvések megvalósítását, illetve milyen tendencia képzelhető el a jövőben. Igyekeztem megvilágítani, hogy az alkalmazott haditechnika, illetve szervezési logika milyen követelményeket támaszt a légi bázisokkal szemben, valamint leírtam a különböző haderőnemi bázisok rövid jellemzését. Természetesen e téma további kifejtést igényel, a pályázati időszakban tovább folytatom a kutatómunkát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Takafumi Ohtomo: Understanding U.S. Overseas Military Presence after World War II. In: Journal of International and Advanced Japanese Studies 4/1. 2012. pp.17-29.
- [2] United States of America, Department of Defence: Base Structure Report Fiscal Year 2015 Baseline – A Summary of Real Property Inventory.
<https://www.acq.osd.mil/eie/Downloads/BSI/Base%20Structure%20Report%20FY15.pdf>, pp. 18, 68-85
- [3] Why does the US have 800 military bases around the world?
<https://www.vox.com/2015/5/18/8600659/military-bases-united-states>
- [4] Csengeri János: A légierő, mint a geostratégiai törekvések egyik meghatározó eszköze. In: Repüléstudományi Közlemények, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Katonai Repülő Intézet, Szolnok, 2017. pp.31-66.
- [5] Bruna dos Santos Lersch, Josiane Simão Sarti: The Establishment of Foreign Military Bases and the International Distribution of Power. In: Universidade Federal do Rio Grande do Sul Model United Nations (UFRGSMUN) 2/1. 2014. pp.83-135.

- [6] Zdzislaw Lachowski: Foreign Military Bases in Eurasia. SIPRI Policy Paper No. 18. Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2007. pp. 5, 8-9, 14-16
- [7] Mahyar A. Amouzegar, Ronald G. McGarvey, Robert S. Tripp, C. Robert Roll, Jr.: Combat Support – Overseas Basing Options. In: Air Force Journal of Logistics, XXX/1. 2006. pp. 9-10
- [8] Richard P. Hellion: The second world war as turning point in air power. In: Sebastian Cox (szerk.): Air Power History. Frank Cass Publishers, Abingdon, 2002. pp. 97, 108-115,
- [9] Kurt Wayne Schake: Strategie Frontier: American Bomber Bases Overseas, 1950-1960. Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, 1998. pp. 27, 39, 115.
- [10] J. Scott Norwood: Thunderbolts and Eggshells – Composite Air Operations during Desert Storm and Implications for USAF Doctrine and Force Structure. Air University Press, Montgomery, 1994. pp.7-9.
- [11] John Andreas Olsen: John Warden and the Renaissance of American Air Power. Potomac Books, Washington, 2007. pp. 111, 122-123, 128
- [12] Jan Jonsson: Air Operations in a 4:th Generation Air Force. In: Klaus-R Böhme, Carl Linton (ed.): Air Power Doctrine and Technology. Conference, Linköping 14-16. August 1996. p. 121
- [13] Why does the US have 800 military bases around the world?
<https://www.vox.com/2015/5/18/8600659/military-bases-united-states>

THE AIR BASE AS POWER PROJECTION PLATFORM

The paper gives a short overview on military bases, interprets their establishment and their employment in a historical context. The essay talks about the types of overseas bases, which types represent different levels, measures of installations, furthermore gives a review on their attributes, considerations of their establishment putting the focus on air base specific issues. The last chapter shows, from the perspective of the statement that Air Power is an inherently offensive entity this is why its overseas employment is fundamental and obvious, that how air bases supported geotratategic endeavours conducted by Air Power during the 20th century and which tendency can be expected. Finally, the paper highlights which are the basic attributes and requirements of air bases in the morror of the employed warfighting assets and organisation method and interprets the basic properties of the bases of other services than Air Force.

Keywords: overseas, air base, airport

Csengeri János (MSc)
egyetemi tanársegéd
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Katonai Vezetőképző Intézet
Összhaderőnemi Műveleti Tanszék
csengeri.janos@uni-nke.hu
orcid.org/0000-0002-4540-9681

János Csengeri (MSc)
Assistant Lecturer
National University of Public Service
Faculty of Military Science and Officer Training
Institute of Military Leadership Training
Department of Joint Operations
csengeri.janos@uni-nke.hu
orcid.org/0000-0002-4540-9681

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-IV-NKE-25 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2018_2/2018-2-05-0454_Csengeri_Janos.pdf